

Demokratija, komunizmas ir nacionalizmas

Praėjo dvidešimt metų nuo Lietuvos valstybės nepriklausomybės atkūrimo. Prisiminėme kas buvo pasiekta, nuveikta ekonomikos, politikos ir socialinės raidos srityse. Rusija pripažino Lietuvos nepriklausomybę ir mūsų šalis išėjo iš Sovietų Sąjungos, vėliau prisijungė prie Europos Sąjungos ir karinės NATO sąjungos. Griuvo geležinė uždanga tarp Rytų ir Vakarų, iš komunizmo perėjome prie demokratinės valdymo sistemos ir tuo pačiu nuo planinės, prie rinkos ekonomikos.

1991m. metų balandžio 26 - gegužės 23 dienomis, „A PewResearchCenter Project“ visuomenės nuomonės tyrimų organizacija atliko tyrimą Lietuvoje, kartu su dar 11 Europos šalių. Tuo metu jau buvo praeityje ekonominė blokada, sausio 13-osios įvykiai, referendumas, kur net 76,4% piliečių pasisakė už nepriklausomą ir demokratinę valstybę. Pirmasis Lietuvos valstybės suvereniteto pripažinimas iš Islandijos.

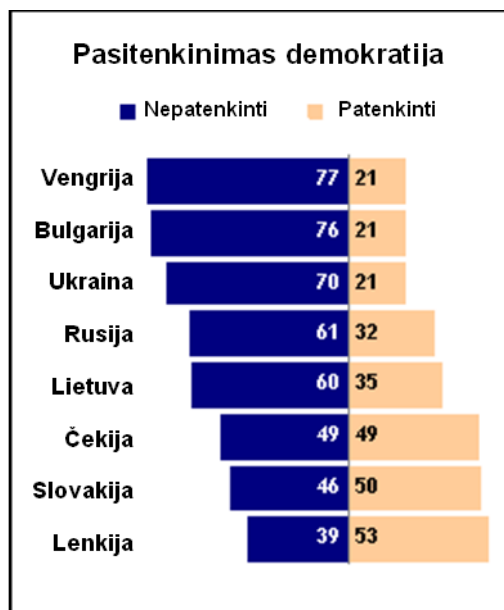
Po iškilmingų renginių, skirtų Lietuvos vardo paminėjimo istoriniuose šaltiniuose tūkstantmečio, tautos išrinktos valdyti šalį Prezidentės Dalios Grybauskaitės, 2009m. rugsėjo 3-19 dienomis buvo pakartotas panašus visuomenės nuomonės tyrimas, kuriame dalyvavo 13 Europos šalių (tame tarpe Lietuva) ir JAV.

Demokratija

Šiuo metu vis daugiau diskutuojama apie tiesioginius merų rinkimus, kaip apie dar vieną demokratinio valdymo apraiškos formą. Tačiau „A PewResearchCenter Project“ tyrimo rezultatai rodo, kad ne tik Lietuva, bet ir kitos Rytų Europos šalys iš naujo pervertina demokratijos vertybes. Nors dauguma visuomenės narių pasisako, kad piliečių laisvė, konkurenciniai rinkimai yra svarbūs, tačiau jaučiamas labai didelis atotrūkis tarp to, ko visuomenė nori ir to, ką iš tiesų turi.

Demokratija – (gr. δημοκρατία, δῆμος 'miestas' + κρατία 'respublika') reiškia valdymo formą, kurioje visi piliečiai turi teisę dalyvauti šalies valdyme. Demokratija, kaip ir pats terminas, pirmiausia atsirado senovės Graikijos miestuose-valstybėse, kur piliečiais galėdavo tapti suaugę, pasiturintys vyrai. Moterys ir vergai negalėjo tapti miesto piliečiais. Todėl dalyvavimo šalies valdyme teisė priklausė, išskirtinai, miesto piliečių grupei. (Βικιπαίδεια)

Pritarimas perėjimui prie demokratijos			
% pritaria perėjimui prie ... daugiapartinės sistemos	1991	2009	Pokytis
	%	%	
Rytų Vokietija	91	85	-6
Čekija	80	80	0
Slovakija	70	71	+1
Lenkija	66	70	+4
Vengrija	74	56	-18
Lietuva	75	55	-20
Rusija	61	53	-8
Bulgarija	76	52	-24
Ukraina	72	30	-42

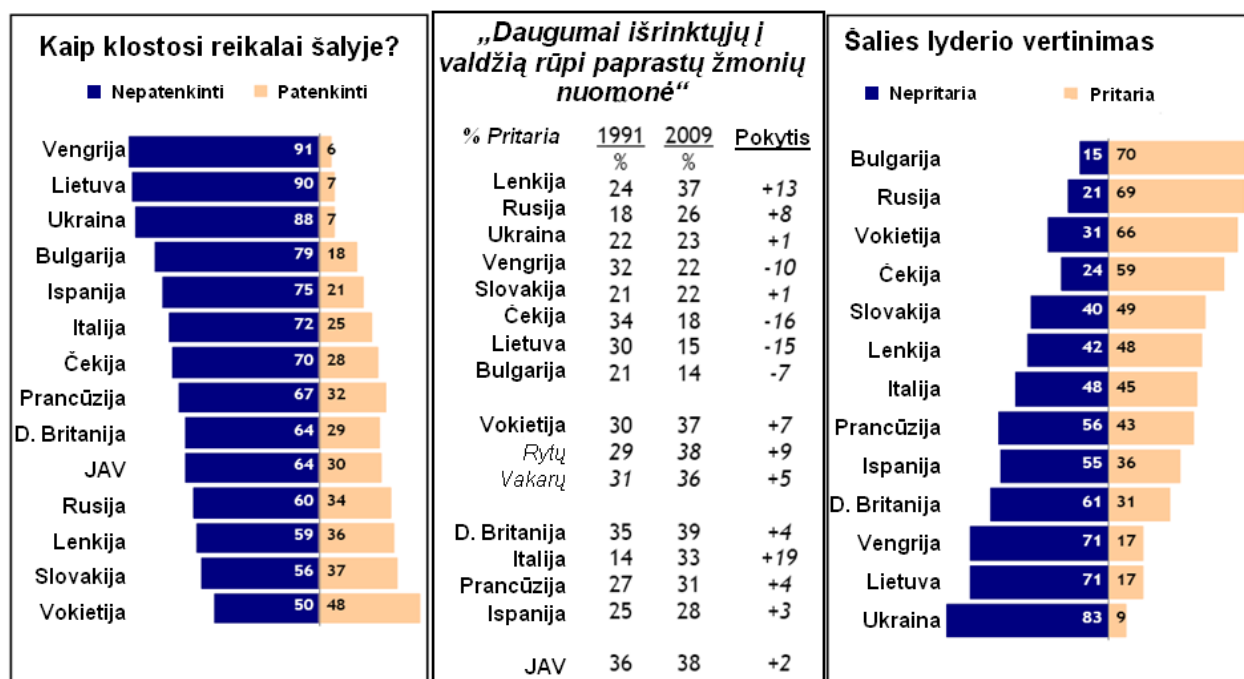

Panašu, kad žmonės ne tik Lietuvoje, bet ir kitose Rytų Europos šalyse nusivylę tuo, kaip deklaruojamos demokratinės vertybės iš tiesų gyvuoja šalyje. 1991 m. atlikta apklausa parodė, kad 75% lietuvių pritarė

perėjimui, nuo vienpartinės sistemos, prie daugiapartinės sistemos, tačiau 2009 m. pritariančių sumažėjo iki 55%, kaip ir Vengrijoje, Rusijoje, Bulgarijoje. Daugiausia nusivylusių daugiapartinė sistema - Ukrainoje.

2009 m. apklausoje, daugiau nei pusė apklaustųjų (60%) teigė, kad jie nepatenkinti tuo, kaip demokratija veikia Lietuvoje. Net tarp jaunų 18-29 metų amžiaus apklaustųjų, tik 46% išreiškė prielankumą demokratijai Lietuvoje. Tačiau tai nėra didžiausias procentas lyginant su kitomis Rytų Europos šalimis, pavyzdžiui Vengrija. Vengrija ir Bulgarija išsiskiria dideliu nusivylimu demokratija, lyginant su Lenkija, Čekija ir Slovakija. Šios valstybės prieš geležinės uždangos griūtį turėjo savo centrinius bankus, vyriausybines institucijas ir didesnę suverenumą, nei Lietuva ir Ukraina, kurios buvo Sovietų Sąjungos sudėtyje.

Lietuvių, kaip ir kitų Rytų Europos valstybių, nusivylimą bandoma susieti su politinio elito veikla šalyje. 90% apklaustųjų teigia, kad jie nepatenkinti tuo, kaip dabartiniu laikotarpiu sprendžiami svarbūs klausimai. Kai tuo pat metu Rusijoje žmonės išreiškė didesnę pasitenkinimą, nei Prancūzijoje, D. Britanijoje ir net JAV. Tik 15% lietuvių tiki, kad išrinktieji politikai valdžios struktūrose atstovauja tautą. Lietuvos Respublikos ministras pirmininkas A.Kubilius, apklaustųjų nuomone, tarp Europos valdžios lyderių pranašesnis tik už tuometinį Ukrainos ministrą pirmininką Viktorą Juščenką. Rusijoje gi V.Putiną remia net 69% apklaustųjų. Mūsų kaimynėje Lenkijoje 2009 m. net 37% apklaustųjų pareiškė tikėjimą, kad jų dabartinė valdžia atstovauja tautos interesus. Šiuo metu visiems lenkams ypač apmaudu netekti tokios valdžios ir belieka tikėtis, kad per sekančius rinkimus bus išrinkta valdžia tęsianti pradėtus darbus.

Remiantis tyrimų duomenimis galima teigti, kad mūsų valstybėje, skirtingai nei kitose Rytų Europos šalyse, daugybė žmonių jau nebetiki tokiomis demokratijos vertybėmis, kaip daugiapartinė sistema, žodžio laivė ir nemano, kad labai svarbi yra spaudos laisvė, religijos laisvė. Šias tendencijas galima būtų aiškinti kaip nusivylimą politiniais lyderiais pasekme. Tačiau Vengrijoje, esant ne ką mažesniai nusivylimui, tikėjimas demokratinėmis vertybėmis išliko. Vėlgi Rusijoje, esant dideliui žmonių pasitikėjimui dabartine valdžia, demokratinėms vertybėms nėra suteikiama didelė svarba. Apibendrinus visus šešis vertinimo kriterijus, Vengrijos vidurkis yra 66% žmonių, kurie teigia, kad demokratijos vertybės yra labai svarbios. Pagal šiuos vertinimus, Bulgarija yra sekančioje vietoje su 60% vidurkiu, o paskiau Čekija (52%), Lenkija (52%), Ukraina (50%), Lietuva (43%) ir Slovakija (43%) turi žemesnius rodiklius, o tuo tarpu rusai (39%) mažiausiai vertina demokratijos elementų svarbą nei kiti.

Kaip svarbios yra demokratinės vertybės ir institucijos?							
	Sąžininga teismų sistema	Daugiapartiniai rinkimai	Laisva žiniasklaida	Religijos laisvė	Žodžio laisvė	Krašto apsauga *	Vidurkis
	%	%	%	%	%	%	%
Vengrija	79	70	59	66	65	36	66
Bulgarija	81	61	61	58	58	27	60
Ukraina	78	57	66	46	47	36	52
Rusija	64	51	52	62	50	29	52
Lietuva	67	53	49	51	43	30	50
Čekija	59	39	50	47	38	20	43
Slovakija	57	43	42	47	39	21	43
Lenkija	69	41	37	47	37	27	39

Ar šios demokratinės vertybės yra būdingos šalyje?							
	Sąžininga teismų sistema	Daugiapartiniai rinkimai	Laisva žiniasklaida	Religijos laisvė	Žodžio laisvė	Krašto apsauga *	Vidurkis
	%	%	%	%	%	%	%
Čekija	5	48	17	59	27	12	22
Lenkija	11	29	24	44	18	15	21
Rusija	19	16	15	43	22	12	18
Slovakija	5	37	18	46	18	11	18
Vengrija	32	17	16	48	13	16	17
Bulgarija	8	16	13	42	29	14	15
Lietuva	5	14	14	44	15	9	14
Ukraina	11	11	13	31	22	7	12
Vidurkis	10	17	16	44	20	12	

* - civilinė kariuomenės kontrolė.

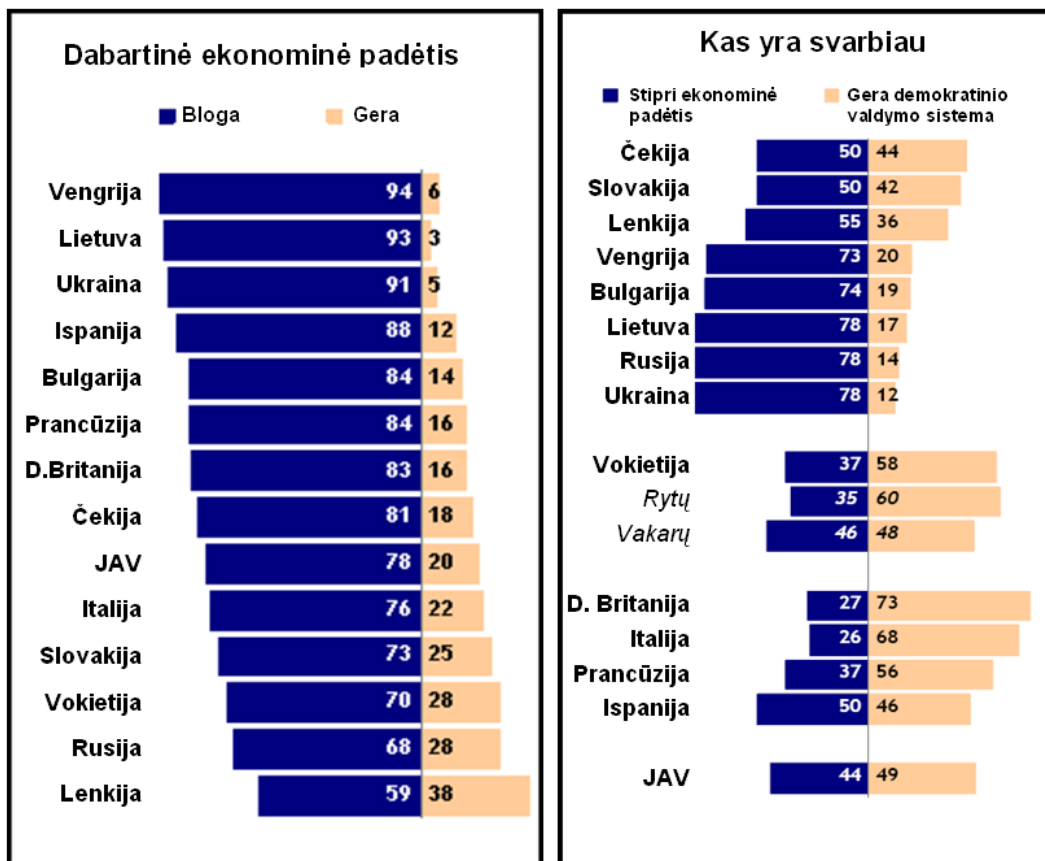
Svarbiausias demokratijos bruožas Lietuvoje, apklaustųjų nuomone, yra sąžininga teismų sistema (59%), tačiau tik 5% tiki, kad teisėsaugos institucijos veikia pagal demokratijos principus. Atsižvelgiant į tai, kad šis tyrimas buvo darytas dar prieš dramatiškus įvykius Kaune, kai buvo nužudytas teisėjas J. Furmanavičius, Lietuvoje 54% atotrūkis yra vienas iš didžiausių ir negalutinis. Dar vienas svarbus demokratijos bruožas buvo įvardintas, kaip laisva žiniasklaida (50%), tačiau tik 14% tiki, kad iš tiesų žiniasklaida mūsų šalyje yra laisva ir nepriklausoma.

Maža dalis (14-15%) apklaustųjų Lietuvoje tiki, kad šalyje yra demokratiška daugiapartinė sistema ir žodžio laisvė. Kas keisčiausia, kad demokratijos principai yra tokie patys visose Rytų ir Vakarų šalyse, tai kodėl toks blogas šių įdiegtų principų vertinimas pokomunistinėse valstybėse? Lietuvoje buvo apklausta apie 4% visų gyventojų pagal skirtingas amžiaus grupes, kur į 75% visų apklaustųjų patenka 30 metų ir vyresnio amžiaus žmonės, t.y. gyvenę komunistinėje visuomenėje su kitomis vertybėmis ir galintys palyginti šias visuomenės valdymo formas, savo lūkesčius su realiai funkcionuojančia sistema šalyje. Rusijoje apklaustieji įvertino demokratiją savo šalyje geriau ir aplenkė Lietuvą net 3-jomis pozicijomis. Tačiau, nors Lenkija ir Čekija įvertino geriausiai, rezultatai tesiekia tik 22% visų apklaustųjų, kurie teigia šalyje esant įdiegtiems demokratijos principams, tapatiems su deklaruojamomis demokratijos vertybėmis ir jų samprata.

Komunizmas

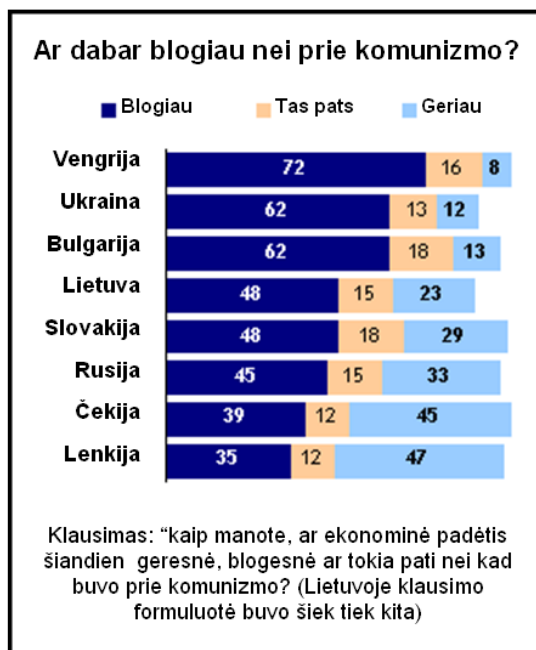
Lenkija buvo pirmoji Rytų Europos valstybė, kuri pradėjo išsivadavimo iš komunizmo kovą. Dar 1981 m. „Solidarumo“ judėjimas pradėjo kelti demokratiškus rinkimų ir Raudonosios armijos išvedimo iš šalies klausimus. Berlyne, sugriuvus sienai tarp Rytų ir Vakarų, prasidėjo masinis išsivadavimo judėjimas visoje Rytų Europoje. Vengrija buvo laikoma viena iš pažangiausių komunistinių šalių ir turėjo šiek tiek geresnių gyvenimo standartų, nei jų geležinės uždangos kaimynai.

Tačiau, praėjus dviems dešimtmečiams, vengrai, bulgarai ir lietuviai savo ekonomikas pristato niūriais vertinimais ir mažiau entuziastingi dėl „laisvosios rinkos“ nei kiti šiame regione. Pasaulinė ekonominė krizė turėjo stiprų poveikį visoje Vidurio ir Rytų Europoje, ir ypač skaudžiai palietė Lietuvą, kuri buvo priversta prašyti finansinės pagalbos iš Tarptautinio valiutos fondo, Pasaulio banko ir Europos Sąjungos. „Fall 2009“ tyrimas atskleidė rinkos ekonomikos tamsiąją pusę: Vengrijoje 94% apklaustųjų teigia, kad ekonominė padėtis yra bloga, persvėrusi Lietuvą (93%) ir Ukrainą (91%), gavusias labiausiai neigiamus vertinimus, tarp šalių dalyvavusių balsavimuose. Lenkija ne vieną kartą buvo minima žiniasklaidoje, kaip viena iš šalių, sėkmingai įveikusių pasaulinės ekonominės krizės iššūkius šalia Kinijos ir Rusijos.

Tyrimo metu buvo prašoma įvertinti visuomenės perėjimą nuo planinės, prie rinkos ekonomikos. Lietuvių nuomonės pasidalino - 50% atsakė, kad jie pritaria valstybės perėjimui iš kontroliuojamos ekonomikos į rinkos ekonomiką, o 50% nepritarė. Kai 1991 m., „Times Mirror“ tyrimų centras (taip anksčiau vadinosi „PewResearchCenter“ tyrimų centras) uždavė tą patį klausimą, tai apie 76% apklaustųjų pritarė dėl perėjimo prie kapitalizmo.

Komunizmas (iš lot. communis - bendras) – visuomeninė-ekonominė santvarka, pagrįsta visuomenine gamybos priemonių nuosavybe. Komunizmo metu nėra žmogaus išnaudojimo kitu žmogumi, visuomenė nepasidalijusi į atskiras klases.

Pritarimas perėjimui prie demokratijos

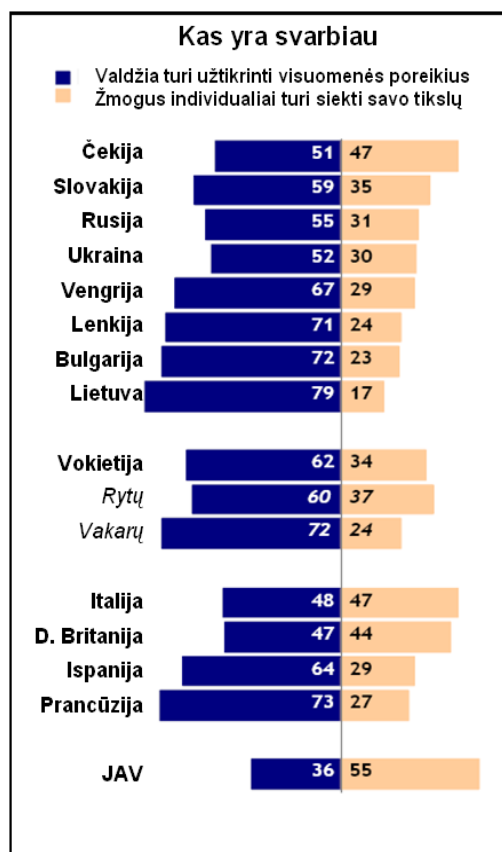
% pritarimo perėjimui prie ... rinkos ekonomikos

	1991 %	2009 %	Pokytis
Rytų Vokietija	86	82	-4
Čekija	87	79	-8
Lenkija	80	71	-9
Slovakija	69	66	-3
Bulgarija	73	53	-20
Lietuva	76	50	-26
Rusija	54	50	-4
Vengrija	80	46	-34
Ukraina	52	36	-16

Pažymėtina, kad net 72% žmonių teigia šiandien Vengrijoje ekonominę padėtį esant blogesne, nei buvo prie komunizmo. Vėlgi, Vengrija išsiskiria iš kitų apklaustųjų pokomunistinių visuomenių - jokiame kitoje šalyje nėra tiek daug manančių, kad dabar ekonominis gyvenimas yra blogesnis, nei per komunistų epochą. Tačiau tik 23% lietuvių, manančių, kad dabartinė šalies ekonomika geresnė nei komunizmo laikais, taip pat mažai paguodžia. Juolab žinant, kad apklaustieji tyrimui buvo atrenkami ir pagal gaunamų pajamų grupes. Net toje pačioje Rusijoje (33%) daugiau, nei Lietuvoje, apklaustųjų mano, kad gyvenimo sąlygos yra geresnės, nei prie komunistinės valdymo sistemos.

1991 m. 92% apklaustųjų Lietuvoje teigė, kad turtingi taps dar turtingesniais, o vargšai taps dar vargingesniais. Prognozės išsipildė. 2009 m. apklausos duomenimis, 87% mano, kad šiuo metu esantys turtuoliai taps dar turtingesni, o vargingai gyvenantys taps dar vargingesniais.

Šiuo metu Lietuvos visuomenėje vyraujančias nuotaikas atspindi dar vienas tyrimo rezultatas, kur net 79% apklaustųjų teigia, kad būtinas valstybės valdžios aktyvus vaidmuo, užtikrinant visuomenės poreikius. Kai tuo tarpu 1991 m. net 40% lietuvių teigė, kad kiekvienas individualiai turi siekti savo tikslų be valstybės valdžios įsikišimo.

Dar vienas ženklas, kad palaikymas laisvos rinkos ekonomikai yra gana silpnas, tai 2009 m. apklausa, kurios metu tik 50% apklaustųjų Lietuvoje pritarė teiginiui "Daugumai žmonių geriau laisvos rinkos ekonomika, NET jei kai kurie žmonės yra turtingi, o kai kurie vargšai". Dar mažesnė dalis pritarė šiam teiginiui Vengrijoje (31%), Bulgarijoje (37%) ir Ukrainoje (46%).

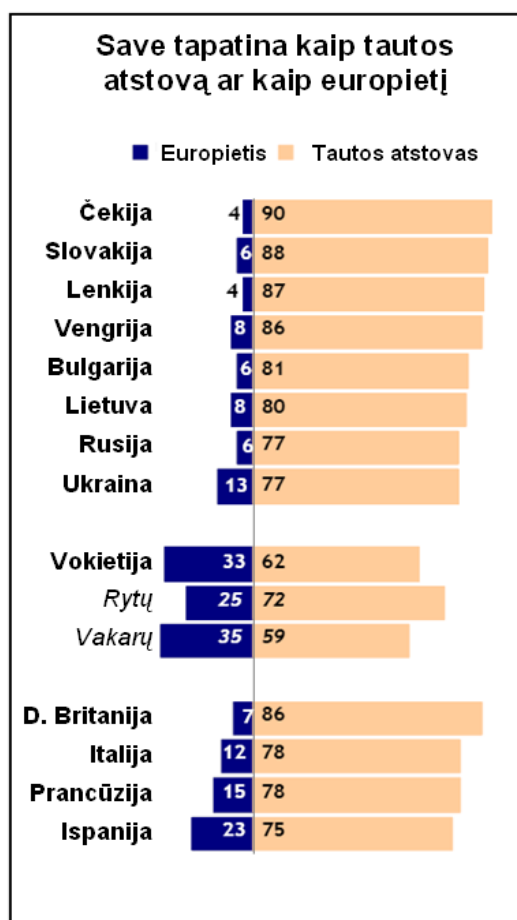
Nacionalizmas

Kartu su dvidešimt metų nuo Lietuvos valstybės nepriklausomybės atkūrimo paminėjimu, lydėjo žiniasklaidoje pranešimai apie demonstracijas su šūkais „Lietuva lietuviams“. Visuomenės nuomonės tyrimo organizacija „A PewResearchCenter Project“ apklausė visuomenės narius ir nacionalizmo klausimu. 2009 m. 61% apklaustųjų lietuvių sutiko su teiginiu „Lietuva turi priklausyti lietuviams“.

Nacionalizmas – 1. Ideologija ir politika, grindžiama tautos didybės, galybės kėlimu, tėvynės ir pačios tautos šlovinimu. 2. Judėjimas, kuriuo siekiama suvienyti žmones kalbos, kultūros, etninių ir kt. ryšių pamatu. (Dabartinės lietuvių kalbos žodynas)

Lietuviai yra ne vieninteliai, kurie tiki, kad pirmiausiai yra savo šalies piliečiai, o tik paskiau Europos. Rusijoje net 90% apklaustųjų mano, kad jie pirmiausiai yra rusai, o tik paskiau Europos piliečiai.

Kadangi apklausa buvo daryta iš karto po to, kai A.Kubilius sutiko išmokėti milijonines kompensacijas žydų bendruomenei už kapines prie spaudos rūmų, tai lietuvių požiūris iš karto atsispindėjo apklausoje dėl požiūrio į kitataučius. Jei 1991 m. 81% apklaustųjų buvo palankūs žydų atžvilgiu, tai 2009 m. šis rodiklis nukrito iki 48%. Lenkų palankumams lietuviams išaugo palyginus su 1991 m. nuo 61% iki 69% 2009 m., tačiau dar prieš keliant klausimą dėl lenkų pavardžių rašymo lenkų kalbos rašmenimis.

Integracija

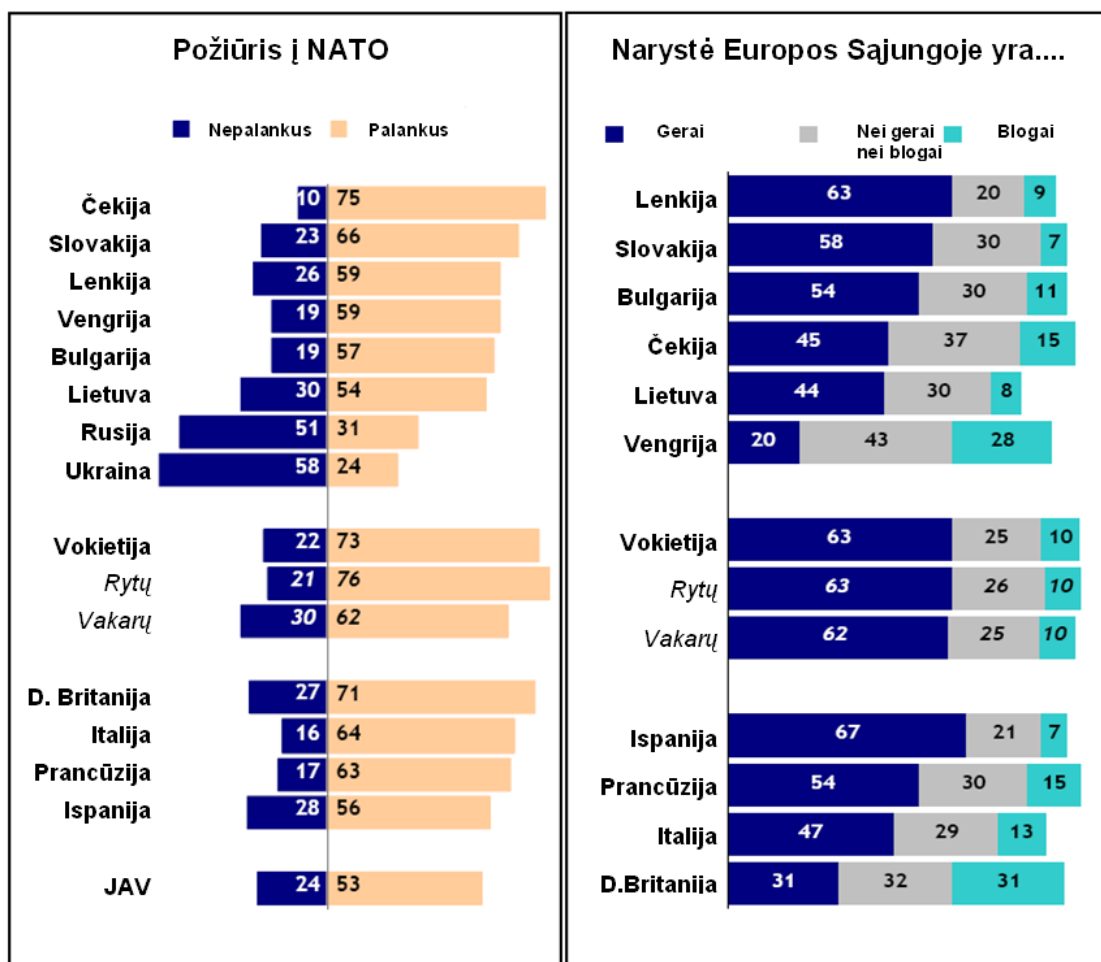
Kaip ir daugelis šalių šiame regione, lietuviai tikėjosi, kad įstojimas į Europos Sąjungą duos didelę ekonominę naudą ir padės gerinti gyvenimo lygį. Maždaug 34% lietuvių teigia, kad jų šalies ekonomika susilpnėjo dėl Europos ekonominės integracijos, o 28% teigia, kad sustiprėjo. Tik 44% apklaustųjų pritaria nuomonei, kad Lietuvos narystė Europos Sąjungoje yra gerai.

Lietuvos apklaustųjų nuomonė yra gan palanki Europos Sąjungos atžvilgiu palyginus su kai kuriomis kitomis Rytų Europos šalimis. Maždaug septyni iš dešimties (71%) vengrų teigia, kad jų šalies ekonomika susilpnėjo dėl Europos ekonominės integracijos. Tik 36% vengrų mano, kad Europos Sąjungos įtaka yra teigiama jų šaliai.

Nepaisant to, kad žuvęs Lenkijos prezidentas L.Kačinskis priešinosi Europos Sąjungos institucijų vis didėjančiai įtakai, nepakludamas ES politiniam elitui saugojo Lenkiją nuo valdymo perėmimo, lenkai palaiko šalies narystę Europos Sąjungoje.

Daugelis Rytų Europos šalių palaiko narystę NATO. Tačiau tik 53% JAV apklaustųjų palaiko NATO narystę ir tai yra mažiausias procentas tarp šalių NATO narių. Šios narystės palaikymas rodo, kad dar vis aktualus šalių suverenumo išsaugojimo klausimas - šalys jaučiasi saugiau priklausydamos karinei sąjungai.

Reziumė

Lietuva yra viena iš senosios Europos valstybių, kuriai teko patirti didingą istorinę praeitį, laisvės skonį, okupaciją, komunizmą ir demokratinio valdymo sistemą. Šiuo metu turime kartą, kuri sukaupusi žinių ir gali įvertinti komunizmo ir demokratinės valstybės sistemos pranašumus ir trūkumus. Nei viena šių valstybės valdymo formų Lietuvoje netarnavo tautos labui. Tačiau puoselėdami savo nacionalizmą, vertindami savo istoriją ir gerbdami savo praeitį, galime pasimokyti iš praeities klaidų ir kurti ateities kartoms valstybę vertą savo tautos, protėvių, bei žuvusių kovose už Lietuvą didvyrių atminimo.

Džordžas Orvelas. „Gyvulių ūkis“: „Visos kiaulės lygios, tačiau kai kurios lygesnės“, „Dirbsiu dar atkakliau“, „Draugas Napoleonas visada teisus“. (Apie komunizmą)

Pilna visuomenės tyrimo ataskaita: <http://pewglobal.org/reports/pdf/267.pdf>

Grafinis ataskaitos perteikimas: <http://pewglobal.org/docs/?DocID=25>